

KEMAL H. KARPAT (yayımlayan), *Ottoman Past and Today's Turkey*, Brill, Leiden, Boston, Köln 2000, XXII-306 sahife.

Eser Reinhard SCHULZE'nin yayımcılığını yaptığı *Social, Economic and Political Studies of the Middle East and Asia* (Orta-Doğu ve Asya için içtımâî, iktisâdî ve siyasî araştırmalar) dizisinin 76. kitabını oluşturmaktadır, "Osmanlı Geçmiş ve Bugünkü Türkiye" ile ilgilidir. Kemal H. KARPAT'ın kaleminden Giriş'i takiben yine onun ve Carter Vaughan FINDLEY'in, Mehmet O. ALKAN'ın, Haim GERBER'in, Erik Jan ZÜRCHER'in, Mehmet GENÇ'in, Şevket PAMUK'un, İnci ENGİNÜN'ün, Fikret ADANIR'ın, Wajih KAWTHARANI ve Karl K. BARBIR'in birer makalesinden oluşmaktadır.

Kemal H. KARPAT'ın Giriş (Introduction)'i "Turks remember their Ottoman Ancestor" (Türkler Osmanlı cedlerini hatırlıyor) başlığını taşımaktadır (s. VII-XXII). Yazar önce 1974'te yayımladığı *The Ottoman State and Its Place in World History* (Brill, Leiden) adlı zamanının önde gelen âlimlerinden William McNeal, Halil İnalçık, Charles Issawi, Arnold Toynbee¹ ve Albert Hourani'nin makalelerinden oluşan eseri hatırlatıyor. Bunun yayımlanmasındaki gayenin de Modern Dünya'nın oluşumunda Osmanlı Devleti'nin katkısını, özellikle de Balkanlar'da ve Orta-Doğu'da mahalli millî devletlerin doğuşunda Osmanlıların rolünün belirtilmesi olduğu da vurgulanıyor. Kitap Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da tutulmuş, Türkiye'de ise sessiz kalmış, Balkanlar'da ise düşmanca karşılanmıştır. Nihayet 1980 sonlarında bazı Türk Tarihçileri ve Sosyal Bilimcileri yayınlarında bu eseri kullanmaya başlamışlar, Türkçe'ye çevirisi tasarlanmış, fakat askıya alınmış, 1999'a kadar gerçekleştirilememiştir.

Karpat Wisconsin Üniversitesi'nde 1974'te yayımlanan kitaba esas teşkil eden Konferans'ın da aynı üniversitedeki Türk öğrencilerin tepkisine maruz kaldığını anlatmaktadır. Üniversite'deki Türk Öğrenci Birliği'ne Marksist eğilimdekiler hâkim olduklarından, toplantılara katılmalarının dışında küçük düşürücü hareketlerde de bulunmuşlar, başkanları Karpat'tan "Neden toplantıya davul-zurna getirmediğini sormuşlardır". Öğrenci Derneği'ndekilerin Türkiye'deki modern ve yenilikçi rejim aleyhtarları olması da ilgi çekicidir, aşırı İslâmcılar veya Marksistler gibi.

Kemal Karpat bugünkü Türkiye'de Osmanlı maddî varlığının ve mirasının inkâr edilemeyeceğini belirtmektedir. Bu hususta Ekmeleddin İhsanoğlu'nun "Modern Turkey and Ottoman Legacy" adlı makalesine de aüfta bulunulmaktadır².

¹ Son makalelerinden birisi olduğuna işaret olunan Arnold Toynbee gibi tanınmış bir kimsenin isminin yanlış yazılması (s. VII'de "Tonybee") BRILL gibi çok ünlü bir yayınevinin eserinde zuhur etmesi, bizim yayınlarımızdaki hataları biraz hafifletir niteliktedir. s. 5'te *Devlet Âli-i Osmani* yerine *Devlet-i Aliyye-i Osmani* veya *Devlet-i Al-i Osman* olmalıdır.

² *The Great Ottoman - Turkish Civilisation*, yay. Kemal Çiçek, Yeni Türkiye yayınları, Ankara 2000, III, s. 229-240. Bu makalenin Türkçesi için bk. *Osmanlı*, yay. Güler Eren, Ankara 1999, VII, s. 529-540. Aynı kitaplarda Bernard Lewis, İlber Ortaylı, Ercümend Kuran, Bahattin Yediyıldız, Ahmet Yaşar Ocak, Ahmet Güner Sayar (*The Great Ottoman - Turkish Civilisation*, III, s. 221-228, 241-270) ve aynı yazarların makalelerinin Türkçeleri ile İter Turan, Nejat Göyünc, Hüseyin Hatemi ve daha başkalarının aynı konuda makaleleri (bk. *Osmanlı*, VII, 247-644) bulunmaktadır.

Tanıtılan kitapta yer alan makaleler 28-30 Haziran 1996'da Madison (Wisconsin Üniversitesi) da düzenlenen aynı isimdeki bir konferansa sunulan bazı bildirilerden oluşmaktadır. Wisconsin Üniversitesi ile Washington'daki Institut for Turkish Studies de toplantıyı mali bakımdan desteklemişlerdir.

Kemal H. Karpat'ın makalesi (s. 1-28) "Historical Continuity and Identity Change or how to be Modern Muslim, Ottoman, and Turk" (Tarihi devamlılık ve kimlik değişimi veya nasıl çağdaş Müslüman, Osmanlı ve Türk olunur?) adını taşımaktadır. Kısmen yazarın *The Politicization of Islam* (Oxford University Press 1980) adlı eserinde yayınlanmıştır. Makalede kullanılan kaynaklar verilmiyor, yukarıda bahs olunan eserinde bulunduğu belirtiliyor (s. 1, dipnotu). Ele alınan konular veya alt-başlıklarda Osmanlı ve Osmanlıcılık, İslâm ve İslâmîlik, Türk, Türklük ve Türkçülük kavramları üzerinde duruluyor, Karpat'ın pek değinmemesine rağmen, "Türk deyimi" üzerinde biraz durmak gerekir. Fuad Köprülü, çok eski bir makalesinde Osmanlı Saray mensuplarının ve bazı şairlerin kendilerini Acemperest (İran'a hayran) gösterdiklerinden bahs eder, örnekler verir³. Zamanımızda da bazı tanınmış köşe yazarları, Faruk Sümer ve Zeki Velidi Togan'dan kaynaklanan, sonradan da tekrarlanan yanlış kanaatlara dayanarak Osmanlı'nın Türk'ü aşağıladığı, küçük gördüğü, Türk'e hakaret yağdırdığı hususlarını yinelerler⁴. Halbuki Osmanlı Devleti'ni kuranlar da Türklere, hanedan da kendisini özellikle XV. yüzyılda kaleme alınan eserlerde-Oğuzların en kudretlisi Kayı boyuna mensup olarak tanımlayarak, Türklük'ten kuvvet kazanırlar. Osmanlı Tarihlerinde ve arşiv belgelerinde yapılacak bir inceleme devletin onları küçümsemelerinin, "İdraksiz Türklere" (etrâk-i bi-idrâk) dediklerinin göçebe gruplar için olduğu görülür. Bunlar yağma ve çapul ile geçindiklerinden köylere, şehirlere, yerleşik düzene zarar vermektedirler, onun için beğenilmezler. Aynı görüş ve değerlendirme göçebe Araplar için de geçerlidir. Arapların yerleşikleri, şehirlileri "kavm-i necib", yani "asil Arap" fakat göçebelere, bedevilere "ârâb-ı bed-fiâl" (eylemi kötü Araplar) veya "ârâb-ı şekâvet-şîâr" (devamlı haydut Araplar) şeklinde vasıflandırılır⁵.

Karpat Akkoyunlu ve Karakoyunlu Aşiret Devletlerinde Selçuklular ve Osmanlılara nazaran daha fazla Türkçe konuşulduğu ihtimali üzerinde durmaktadır (s. 20). XVIII. yüzyıl sonlarında Safevî Sarayı'nda Türkçe konuşulduğu, Türkçe konuşmadan yüksek devlet görevlerine gelinemediği gerçeği⁶ karşısında, Selçuklu ve Osmanlı Devletleri'nde az Türkçe konuşulduğuna inanmak zordur. Ebedî dil ile halk dilini ayırd etmek, çoğunluğun Türkçe konuştuğuna da emin olmak gerekir. Zengin bir Türk Halk Edebiyatı örnekleri bu kanaata tanıklık edemez mi?

Carter Vaughn Findley'in makalesi (s. 29-46) "Continuity, Innovation, Synthesis, and the State" (Devamlılık, yenilik, birleşim, ve devlet) adını taşımaktadır. Yusuf Akçura ve Bozkurt Güvenç'in kısmen farklı görüşlerinden yola çıkarak çağdaş Türk ve yabancı araştırmacıların fikirlerini tartıştıktan sonra, "Bugün Türk Devlet geleneği Avrupa-İslam birleşimi ile nasıl bir araya getirilebilir?" sorusuna cevap aramaktadır.

³ Köprülü-zâde Mehmed Fuat, "Türk Edebiyatında Âşık tarzının menş'i ve tekâmülü", *Millî Tettebbular Mecmuası*, I, 1915, s. 10 vd.

⁴ Buna son bir örnek: Filiz Aygündüz, "Türkiye 20. yüzyılı ıskaladı", Çetin Altan ile söyleşi, *Milliyet Sanat Ocak* 2001, sayı 495, s. 11.

⁵ Nejat Göyünç, "Die Begriffe 'Türke, Kurde und 'Araber'in einigen osmanischen Geschichtswerken und Urkunden", *Osmanlı Araştırmaları*, XVI (1996), s. 199-207.

⁶ Nejat Göyünç, "Engelbert Kaempfer ve İran'da gördükleri", *Tarih Dergisi*, sayı 15 (1997), s. 390.

Mehmet Ö. Alkan'ın uzun makalesi (s. 47-132) "İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e ve milli istikamette eğitim" (Modernization from Empire to Republic and Education in the Process of Nationalism) konusunun incelenmesine ayrılmıştır. Yazarının Türkçe metnini Wisconsin Üniversitesi'nden iki genç Akile Zorlu ve Kaan Durukan İngilizce'ye çevirmişlerdir. M.Ö. Alkan'ın Doktora tezi "Ölçülebilir verilerle Tanzimat sonrası Osmanlı Modernleşmesi"dir (İstanbul Üniversitesi 1996). Çok zengin bir kaynakçaya sahip makalede Mekteb-i Osmani dahili ve harici talimatı'na bile işaret olunmakla beraber, nedense Adnan Şişman'ın "Mekteb-i Osmânî (1857-1864)"⁷ adlı makalesi ve aynı yazarın *Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nin kuruluşu ve ilk eğitim yılları, 1868-1871*⁸ adlı eseri gözden ırak kalmış. Halbuki bu iki okul ve Tanzimat'tan sonra Avrupa'ya gönderilen öğrenciler Türk Eğitim Tarihi'nde önemli bir adımdır⁹. Cumhuriyet döneminde de 1416 sayılı kanunla bu uygulama devam etmektedir.

Haim Gerber'in "Ottoman Civil Society and Modern Turkish Democracy" (Osmanlı Sivil Toplumunu ve çağdaş Türk Demokrasisi) adlı makalesi (s. 133-149)'nde toplumda ulema'nın ve diğer grupların etkinlikleri, Türkiye'de yenileşme hareketlerinde bürokrasinin rolü, âyanın ve vakıf müessesesinin, kadıların önemi vurgulanmakta, tartışılmaktadır.

Erik Jan Zürcher'in makalesi (s. 150-179) "Young Turks, Ottoman Muslims and Turkish Nationalists: Identity Politics 1908-1938" (Genç Türkler, Osmanlı Müslümanları ve Türk Milliyetçileri: Kimlik siyasetleri 1908-1938) konusunu içermektedir. Zürcher Ermeni soykırımı iddialarına da inanmış görünmekte, bu hususta Ermeni yazar Vahakn Dadrian ile Taner Akçam'ı da şahit göstermektedir (s. 160).

Mehmet Genç'in "State and the Economy in the Age of Reforms: Continuity and Change" (Yenileşme çağında devlet ve iktisat: Devamlılık ve değişim) başlıklı makalesi (s. 180-187) ile Şevket Pamuk'un "The Recovery of the Ottoman Monetary System in the Eighteenth Century" (XVIII. yüzyılda Osmanlı para sisteminin tekrar ele geçirilmesi) isimli incelemesi (s. 188-211) iktisadî konulara birer bakışı ihtiva etmektedir.

İnci Enginün "Turkish Literature and Self-Identity: From Ottoman to Modern Turkish" (Osmanlı'dan Çağdaş Türkiye'ye Türk Edebiyatı ve kimlik kazanmak) adlı makalesi (s. 212-235) ile Lausanne'da millî bir devlet doğması ile beraber, Türk Edebiyatı'nda da erkeği ve kadını ile Türkiye'nin yeni bir kimlik kazandığını isbata çalışmaktadır.

Fikret Adanır'ın "Balkan Historiography Related to the Ottoman Empire Since 1945" adlı makalesi (s. 236-252) *Toplum ve Bilim*'in 83. sayısında 1999/2000 kışında yayımlanan "İkinci Dünya Savaşı sonrası Balkan tarih yazınında Osmanlı İmparatorluğu" adlı araştırmanın gözden geçirilmiş şeklidir (s. 224, 240).

Beyrut Üniversitesi'nden Wajih Kawtharani'nin "Nationalist Thought and the Vision of the Ottoman Period During the First Half of the 20th Century: The Example of Lebanon" (20. yüzyılın ilk yarısında millî düşünce ve Osmanlı döneminin görüşü; Lübnan örneği) makalesi (s. 253-271) ve Karl K. Barbir'in "Arab Studies in Ottoman History since 1945" (1945'ten itibaren Osmanlı Tarihi'nde Araçlar ile ilgili araştırmalar) adlı çalışma (s. 272-281) eseri tamamlamaktadır.

⁷ *Osmanlı Araştırmaları*, V (1986), s. 83-160.

⁸ İstanbul 1989.

⁹ Masami Arai, "Tanzimat'tan sonra Batı'ya gönderilen Türk öğrencileri ve bunlar üzerinde yapılacak araştırmaların önemi", *Tanzimat'ın 150. yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler*, Ankara 1991, s. 281-285, Kültür Bakanlığı yayınlarından.

Kemal H. Karpat'ın yayımladığı bu eser gerçekten de Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne çeşitli alanlarda geçişi uzmanlarının kaleminden anlatan ve irdeleyen mükemmel bir araştırma ürünü olmuştur. Sayın Karpat'ın yayımladığı bu eserin de ilkinin talihsizliğine uğramaması, Türkçe'ye çevilerek pek çok okuyucuya ulaştırılabilmesi temenni olunur. Özellikle, sayıları 58'e varan resmî devlet üniversitelerindeki genç elemanların yabancı yayınlara ulaşamayacakları veya bunun pek zor olduğu düşünülürse, ne kadar isabetli olacağı açıktır. Bir kısım makalelerin Türkçe'den İngilizce'ye çevrilmiş oluşu da girişimcilere kolaylık sağlayacaktır.

NEJAT GÖYÜNÇ